

چالشهای سرمایه گذاری در بخشهای صنعت، معدن و تجارت

*****

مقدمه :

امروزه توسعه و رشد اقتصادی، دغدغه همه کشورها بوده و تمام کشورها به دنبال راهی هستند که بتوانند به رشد اقتصادی دست یابند. از سویی دیگر، با توجه به محدودیت منابع و رقابت برای بدست آوردن آنها هر روز سخت تر می گردد. تقریباً در طول تاریخ علم اقتصاد، سرمایه گذاری به عنوان موتور محرک رشد اقتصادی جایگاه ویژه ای داشته که شناسایی عوامل موثر بر آن، از اهمیت ویژه ای برخوردار بوده است. بخش های صنعت، معدن و تجارت جزء بخش های کلیدی به شمار می رود که سرمایه گذاری در آنها نقشی حیاتی در اقتصاد و رشد آن دارد که وابستگی عمیق صنایع گوناگون به سرمایه گذاری، ترکیب و اجزای آن در بخش های مذکور از اهمیت و جایگاه ویژه ای برخوردار است. تاثیرات تحریم در حوزه های مالی عمدتاً از طریق ایجاد محدودیت های تجاری در زمینه فعالیت های بانکی و بیمه ای و عدم سرمایه گذاری در بخش نفت و گاز به صنایع کشور سرایت می کند. این عوامل باعث افزایش هزینه های تامین منابع کوتاه مدت و بلندمدت ارزی، افزایش قیمت تمام شده محصولات داخلی وابسته به ارز و طرح های سرمایه گذاری صنعتی در حال اجرا و در بدترین حالت توقف سرمایه گذاری ها و طرح های وابسته به ارز خواهد شد.

عوامل موثر بر سرمایه گذاری در بخشهای صنعت، معدن و تجارت ایران

۱- بازده بازارهای دارایی و تاثیر آن بر انگیزه سرمایه گذاری در بخشهای مختلف

یکی از علل کاهش سرمایه گذاری در بخش مولد اقتصاد مربوط به ساختار بازدهی بازارهای موازی صنعت، معدن و تجارت در اقتصاد کشور است به این صورت که به طور معمول فعالیتهای مولد اقتصادی دارای ریسک بالا و بازدهی پایین است و قادر به رقابت با بازارهای موازی مانند بازارهای مسکن، طلا، ارز و بازار سهام در جذب سرمایه نیستند.

۲- تفاوت بین تشکیل سرمایه صنعتی و مستغلات

طی دو دهه، بطور متوسط ۱۳/۱ درصد از کل تشکیل سرمایه ثابت ناخالص اقتصاد کشور به بخش صنعت و معدن اختصاص یافته است. این رقم برای سایر بخشهای غیرتولیدی شامل مستغلات نزدیک به ۲۹ درصد، حمل و نقل ۱۳ درصد، ارتباطات ۲ درصد و سایر بخشهای خدماتی ۲۷ درصد است. نکته قابل توجه است که تفاوت سهم های برشمرده در حالی وجود دارد که سهم دو بخش مستغلات و صنعت و معدن از تولید ناخالص داخلی نسبتاً معادل است.

۳- عدم توسعه بخش خصوصی از طریق خصوصی سازی واقعی

در ایران بر اساس سیاستهای کلی اصل ۴۴ قانون اساسی، واگذاری مالکیت بخشهای دولتی به بخش خصوصی در حال اجراست. اما نکته است که ظرفیت کافی برای پذیرش بخش خصوصی و توانمند سازی در این زمینه وجود ندارد. عمده واگذاریها، صرفاً تغییر مالکیت بوده و عمدتاً از بخش دولتی به بخش شبه دولتی منتقل شده است که این امر نشانگر تغییر مالکیت از یک بخش دولتی به بخش شبه دولتی و در حقیقت عدم توسعه بخش خصوصی است. همچنین سهم عمده واگذاری به نهادهای شبه دولتی (حدود ۶۰ درصد) منتقل شده است.

۴- وضعیت نامناسب محیط سرمایه گذاری و محیط کسب و کار

یکی از دلایل عمده روند نامناسب سرمایه گذاری در کشور وضعیت نامطلوب زیرساختهای اقتصادی و محیط کسب و کار در اقتصاد ایران است. فضای کسب و کار مربوط به آن دسته از عواملی است که بر عملکرد بنگاهها اثر میگذارد و خارج از مدیریت بنگاه است. نکته مهم دیگر مربوط به محیط نامناسب سرمایه گذاری در کشور است که به مراتب مهمتر از محیط کسب و کار است. در واقع شاخصهای کسب و کار بانک جهانی بخشی از محیط سرمایه گذاری است. محیط سرمایه گذاری، مجموعه ای از کالاها و سیاستهای عمومی است که فرصتها، انگیزه ها و اعتماد لازم برای سرمایه گذاری بنگاهها را فراهم میکند.

۵- وضعیت نامطلوب رقابت پذیری صنعتی صنایع کشور

رقابت پذیری بخش صنعت متکی بر سه رکن اصلی عوامل تولید استانداردها و هزینه ها است. از منظر مجمع جهانی اقتصاد این سه رکن تعیین کننده توان رقابت پذیری صنعتی اقتصاد است. با این حال، در بسیاری موارد مشاهده میشود که رکن سوم یعنی هزینه ها بیشتر مورد تاکید قرار میگیرد و کشورها زمانی به لحاظ صنعتی رقابت پذیرتر در نظر گرفته میشوند که با هزینه های تولیدی پایین تر عمل نمایند

۶- ریسک سرمایه گذاری بالا

سازمان همکاریهای اقتصادی و توسعه هر ساله گزارشی در خصوص میزان ریسک پذیری کشورهای دنیا را ارائه میکند که برای سرمایه گذاری ها راهنمای عملی خوبی است آنها براساس این گزارش علاقه و تمایل خود را برای سرمایه گذاری بروز میدهند. بنابراین گزارر شهای این سازمان ، درجه ریسک سرمایه گذاری کشورها عددی بین صفر تا ۸ است (از کمترین ریسک تا بیشترین ریسک). **بر اساس گزارش این سازمان میزان ریسک پذیری ایران در سال ۲۰۱۹ در حد ۷ باقی مانده است. این در حالی است که این شاخص در سال ۲۰۰۱ ، برای ایران در حد ۴ بود.** این امر منعکس کننده

خطرات اقتصادی و سیاسی کشور برای سرمایه‌گذاران بخش‌های مولد به ویژه سرمایه‌گذاران خارجی طی این دوره بوده است.

۷- رکود و کمبود فقدان تقاضای موثر

محدودیت‌های بازار فروش کالا و وضعیت رکودی ناشی از کاهش تقاضا و نیز افزایش هزینه‌های تولید ناشی از شوک‌های ارزی از عمده‌ترین علل کاهش انگیزه سرمایه‌گذاری در کشور بوده است.

۸- افزایش نرخ ارز

نوسانات و تغییرات مداوم نرخ ارز در طول زمان شکل‌گیری انتظارات سرمایه‌گذاران تاثیر به‌سزایی دارد و با ایجاد ابهام در خصوص قیمت‌های آتی کالاها و خدمات سرمایه‌گذاران را در شرایط عدم اطمینان قرار می‌دهد و از این طریق باعث کاهش سرمایه‌گذاری می‌گردد.

۹- بالا بودن هزینه تامین مالی سرمایه‌گذاری فعالیت‌های جدید

متوسط نرخ سود تسهیلات عقود مبادله‌ای و عقود مشارکتی به قیمت‌های اسمی در دوره ۹۸-۱۳۸۴ روندی افزایشی داشته است به طوری که از ۱۶ درصد در سال ۱۳۸۴ به ۲۲/۵ درصد در سال ۱۳۹۸ رسیده است. این امر به معنای افزایش هزینه‌های مالی بخش تولیدی است. نرخ سود حقیقی تسهیلات بانکی نوسانات شدیدی در دوره مذکور تجربه کرده و در اغلب سالها مقدار بسیار پایین و منفی بوده است. پایین بودن نرخ سود حقیقی، تقاضای سرمایه‌گذاری صنعتی و بالطبع انحراف بهینه تسهیلات بانکی را افزایش داده است.

۱۰- ساختار دو قطبی بخش صنعتی و حاکمیت انحصارات

به طور کلی صنایع موجود در کشور شامل صنایع بزرگ و کوچک هستند و تعداد صنایع

متوسط محدود است به طوری که بنگاههای کوچک نمیتوانند برای توسعه خود از طریق سرمایه گذاری وارد مشارکت با آنها شوند. در کشورهای توسعه یافته سهم بنگاههای متوسط برابر یا بیش از بنگاههای کوچک بوده و بنگاههای کوچک نیز از سهم قابل توجهی برخوردار هستند. این وضعیت بیانگر حاکمیت شرایط انحصاری و شبه انحصاری در بسیاری از صنایع ایران است. لذا، با توجه به اینکه این تعداد از بنگاهها مربوط به صنایع مختلف هستند، میتوان به حاکمیت شرایط انحصاری در بسیاری از صنایع ایران پی برد. با توجه به اینکه صنایع کوچک سودآوری پایینی دارند و همچنین با تقسیم سود انباشته پایان هر سال صنایع بزرگ به دلیل مالکیت شبه دولتی و حاکمیت انحصاری، در نتیجه سرمایه گذاری جدید چندانی ایجاد نمیشود

۱۱- اختلاف میان شاخص قیمت مصرف کننده و تولید کننده

رشد شاخصهای قیمتی مصرف کننده (CPI) و تولید کننده (PPI- ساخت) در دوره ۱۳۸۴ تا سال ۱۳۹۴ نشان میدهد در دوره ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۲ متوسط هزینه های رشد CPI بیشتر از رشد PPI بوده و این امر بیانگر هزینه های بالای تولیدکننده و بالطبع کاهش سودآوری و انگیزه سرمایه گذاری فعالیتهای صنعتی است که همزمان با کاهش شدید سرمایه گذاری بخش صنعت و معدن نیز بوده است. با توجه به وضعیت تورمی اقتصاد ایران (متوسط تورم دو رقمی در بلندمدت) و روند افزایش شاخص قیمت مصرف کننده در سالهای اخیر و نیز محدود بودن درآمد ملی، قدرت خرید مصرف کننده کاهش یافته است که انگیزه سرمایه گذاری را کاهش میدهد. بالا بودن ضریب وابستگی بازارهای داخلی برای تولیدکنندگان و سرمایه گذاران در کشور و آثار ناشی از محدودیت فروش در بازارهای خارجی (ناشی از کاهش بهره وری و نیز شرایط تحریمی)، باعث کاهش درآمد و سودآوری تولیدکنندگان و سرمایه گذاران شده که این امر نیز انگیزه سرمایه گذاری صنعتی را کاهش داده است.

*****

نتایج برآورد تابع سرمایه‌گذاری بخش صنعت نشان می‌دهد ارزش افزوده بخش صنعت (درآمد بخش)، درآمد نفت دوره قبل، نرخ بهره (سود تسهیلات در بخش صنعت)، مانده تسهیلات اعتباری بخش صنعت، عرضه واقعی پول و تحریم بر سرمایه‌گذاری در بخش صنعت موثر هستند. همچنین متغیرهای ارزش افزوده بخش معدن (درآمد بخش)، درآمد نفت دوره قبل، نرخ بهره (سود تسهیلات در بخش معدن)، مانده تسهیلات اعتباری بخش معدن، عرضه واقعی پول و تحریم بر سرمایه‌گذاری در بخش معدن موثر هستند و متغیرهای ارزش افزوده بخش تجارت (درآمد بخش)، درآمد نفت دوره قبل، نرخ بهره (سود تسهیلات در بخش تجارت)، مانده تسهیلات اعتباری بخش تجارت، عرضه واقعی پول و تحریم بر سرمایه‌گذاری در بخش تجارت ایران موثر هستند.

جهت افزایش سرمایه‌گذاری در بخش‌های صنعت، معدن و تجارت راهکارهای؛ تحریک تقاضای سرمایه‌گذاری از طریق کاهش نرخ سود تسهیلات، کنترل نوسانات نرخ ارز و هجینگ ارزی، برنامه‌ریزی برای توسعه سرمایه‌گذاری رقابت‌پذیر، تدوین برنامه‌های منسجم در راستای مشارکت عمومی-دولتی، واگذاری طرح‌های عمرانی نیمه‌تمام، راه‌اندازی صندوق پروژه ارزی برای طرح‌های با رقابت پذیری بالا، تبدیل تجارت به سرمایه‌گذاری و افزایش هزینه‌های عمرانی و خریدهای دولت توصیه می‌گردد.

منبع: گزارش موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی ایران

<http://trindoc.itsr.ir/ProductGozareshDetail.aspx?ID=۷۲۷۳>

تلخیص: دبیرخانه انجمن نوردکاران فولادی ایران